

Afdeling	: R&E - Algemeen	Raadsvoorstel: DJ-1441421
Naam opsteller voorstel	: Eric Sprangers e.sprangers@weert.nl / 0495-575358	Zaaknummer: 981535
Portefeuillehouder	: M.J. (Martijn) van den Heuvel Msc.	

Onderwerp

Opgraving deel van de voormalige tussengracht Nijenborgh, Stadspark.

Voorstel

1. Kennis te nemen van de stand van zaken opgraving voorburcht kasteel Nijenborgh.
2. Kennis te nemen van het herziene ontwerp van de voorburcht.
3. Kennis te nemen van de kosten van € 298.650,- voor de uitvoering van extra archeologisch onderzoek naar de voormalige tussengracht kasteel Nijenborgh.
4. In te stemmen de extra kosten ten behoeve van het archeologisch onderzoek ad. € 298.650,- ten laste te brengen van de algemene reserve.

Inleiding

Van begin juli 2021 tot medio augustus 2021 heeft op de voormalige voorburcht van kasteel de Nijenborgh een archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Doel van het onderzoek was om inzicht te krijgen in de vorm, ligging en het gebruik van de voorburcht sinds de bouw van kasteel de Nijenborgh vanaf ca. 1430. Het onderzoek vond plaats tijdens de saneringswerkzaamheden van de voorburcht. Dit betekende in de praktijk dat de vooraf geplande werkvolgorde van het onderzoek niet kon worden toegepast, maar bood daarentegen kansen om ook extra delen te onderzoeken, waar het saneringsniveau het archeologisch muurwerk aansneed. Hierdoor konden verschillende bakstenen funderingen van grote en kleinere gebouwen worden gedocumenteerd en kon worden vastgesteld dat direct 'achter' het poortgebouw een oudere versie van de poort moet hebben gestaan.

Natuurlijk zijn ook delen van de fundamenteën van het muurwerk dat de voorburcht omsloot teruggevonden, waardoor we nu vrij precies weten waar deze heeft gelegen. Slechts één hoektoren is aangetroffen. De drie andere hoektorens zijn vermoedelijk na 1703 volledig verwijderd.

Bovengrond voorburcht eerder al afgegraven

Hoewel het archeologisch onderzoek succesvol is geweest, hebben de archeologen echter ook moeten constateren dat de afgelopen eeuwen een flinke laag van de bovengrond op de voorburcht is weggegraven. Met uitzondering van opgaand muurwerk bij het poortgebouw is al het muurwerk tot op (ondergronds) funderingsniveau afgebroken. We kunnen er vanuit gaan dat minstens 50 – 100 cm van het toenmalig loopvlak is afgevoerd. Mogelijk is de meeste grond met restpuin en eeuwenoud 'afval' van de voorburcht in de circa 35 meter brede tussengracht van het kasteel gedumpt.

Dit maakt het voor de archeologen moeilijk om de opgegraven fundamenteën van gebouwen goed te dateren en aan bepaalde bouwfasen toe te wijzen.

Onderzoek van de tussengracht en brug in lagen

Onderzoek van de tussengracht en brug die de voorburch met de hoofdburcht verbond, was een belangrijke doelstelling van het archeologisch onderzoek. Nadat het asfalt van de voorburch was verwijderd, bleek al snel dat de met puin en grond opgevulde tussengracht nog altijd in 'open' verbinding stond met de huidige watervoerende gracht rondom het complex. Dit komt onder meer door de puinhoudende bovenlaag van de tussengracht waar het grachtwater gemakkelijk doorheen sijpelt. Daarnaast is uit het milieukundig onderzoek gebleken dat direct grenzend aan de tussengracht en de brugovergang olieverontreiniging aanwezig is, waardoor niet zonder speciale voorzieningen kan worden opgegraven. Tot slot bleek op de bodem van de tussengracht een hoog gehalte aan loodverontreiniging aanwezig te zijn. Deze laatste was archeologisch eenvoudig te verklaren door de vele belegeringen en gevechtshandelingen met loden kogels, maar ook het opgraven van die laag zou milieukundige begeleiding vergen. Geconcludeerd moet worden dat in het kader van het oorspronkelijke onderzoeksplan een onderzoek met dergelijke maatregelen (waterbeheersing en milieutechnische voorzieningen) niet past binnen de beschikbare middelen.

Bron van kennis

Toch hebben de opgevulde tussengracht en de resten van de brug belangrijke informatie te bieden over de biografie van het kasteel en zijn bewoners. Informatie die we niet meer hoeven te verwachten van de voorburch zelf. De vermoedelijk houten pijlers van de brug kunnen een zeer gedetailleerd inzicht geven in de bouw- en herstelfasen van de brug. Op basis van jaarringenonderzoek (dendrochronologie) zijn hiervoor zeer precieze dateringen te geven, die ongetwijfeld ook weer te koppelen zijn aan historische feiten, zoals de oorspronkelijke bouw, verbouw, vernieling en herstel als gevolg de belegeringen gedurende de Tachtigjarige oorlog en de Successieoorlog. Daarnaast is de tussengracht vanaf het moment van aanleg in de vijftiende eeuw altijd een belangrijk verzamelbekken geweest, waarin gedurende eeuwen afval werd gedumpt, spullen verloren raakten en waarin wapens, ja mogelijk zelfs mensen, of menselijke resten tijdens of na gevechtshandelingen werden achtergelaten.

Omdat de gracht naar verwachting geleidelijk en in lagen is dichtgeraakt en (eveneens naar verwachting) nooit meer volledig tot op de bodem zal zijn opgeschoond, bieden de opvullagen met de daarin mogelijk opgeslagen vondsten, slachtafval en resten van zaden, vruchten en stuifmeelpollen, een belangrijke inblik in de bewoning, belegering en ecologie van het kasteel en zijn omgeving over een lange gebruikperiode. Onderzoek van een greep uit het puin in de bovenste opvullaag van de gracht leverde afgelopen weken een grote hoeveelheid fraai versierde tegelfragmenten op van een tegelkachel uit de zestiende eeuw. Het is niet ondenkbaar dat Philips van Horne zélf zich nog aan deze buitengewoon luxe kachel heeft gewarmd.

Voorzieningen voor opgraven van een deel van de tussengracht

Om een dwarsdoorsnede door de tussengracht te kunnen onderzoeken, zijn diverse civieltechnische en milieukundige maatregelen noodzakelijk:

- De bestaande tijdelijke infrastructuur van noodbrug, rijplatenbaan en bouwhekken moeten tot beëindiging van het onderzoek in stand worden gehouden.
- Het opgraven van een deel van de gracht ter hoogte van de brug vraagt om bijzondere civiel- en milieutechnische maatregelen. Ter hoogte van de voormalige brug dient een kuip van damwanden te worden gemaakt van 20m x 30m x ca. 4m.
- De kuip wordt middels een brongbemaling leeg gepompt. Afhankelijk van de hoeveelheid water moet een melding worden gemaakt bij de provincie. Omdat het water waarschijnlijk nog verontreinigd is, zal de kwaliteit van het water moeten worden gemonitord. Is de kwaliteit voldoende en de hoeveelheid water per dag niet al te groot dan kan het water op het riool worden geloosd. Is dat niet het geval, dan zal het tijdelijk in een bassin op de plaats van de tussengracht moeten worden opgeslagen.

- Vanwege de aanwezige olieverontreiniging nabij de kuip, kan het nodig zijn een olie- en vetafscheider toe te passen indien het water hiermee blijkt vermengd te zijn.
- Alle archeologische werkzaamheden gebeuren onder saneringscondities met alle personele en materiële kosten van dien. Hieronder valt ook de milieukundige begeleiding, inzet van diverse projectleider(s) en een uitvoeringsteam. Inzet is dezelfde als voor de saneringswerkzaamheden van de voorburcht.
- Alleen met alle voorgaande maatregelen kan het archeologisch onderzoek onder veilige omstandigheden worden uitgevoerd. Hiervoor wordt een strook van ca. 20 meter breed en 30 meter lang binnen de kuip laagsgewijs ontgraven tot op de bodem van de gracht (ca. 4 meter diep). Een representatief deel van de lagen wordt uitgezeefd op vondsten middels een bulkzeef. De te verwachten resten van houten pijlers van de brug worden bemonsterd en profielen worden gedocumenteerd en eveneens bemonsterd. Na afloop wordt de grond weer in lagen teruggebracht, worden bronbemaling en damwanden verwijderd en kan de circa 35 m brede zone van de tussengracht worden ingericht, conform het (aangepaste) ontwerp.

Planning en doorlooptijd uitvoering

In week 40 kan eventueel gestart worden met de voorbereiding van het werk. Uitvoering van het werk zal dan op zijn vroegst in week 43 kunnen beginnen. De doorlooptijd van het archeologisch werk is ongeveer 3 weken en zou daarmee in november 2021 kunnen plaatsvinden. Na november 2021 kan het gedeelte van de tussengracht verder worden ingericht. Dit zal hoofdzakelijk een groene inrichting betreffen met weinig verharding.

De werkzaamheden in de zone van de tussengracht (ca 1/3 deel) hoeven geen vertraging op te leveren voor de inrichtingswerkzaamheden van de overige delen van de voorburcht (2/3 deel), die qua inrichting complexer zijn en meer tijd vergen.

Met de werkzaamheden aan dat deel van de voorburcht is reeds gestart.

Kosten voorzieningen en onderzoek (zie bijlage 1 planning en begroting)

De totale kosten voor de noodzakelijke voorzieningen en de opgraving (incl. uitwerking) zijn begroot op € 298.650,-. Dit komt vooral omdat bovenstaande civieltechnische en bodemtechnische voorzieningen wettelijk verplicht zijn, inclusief de personele inzet op het gebied van bodemsanering.

Hiervan betreft het archeologisch deel € 168.500,-. Van het oorspronkelijk vastgestelde budget archeologie Stadspark resteert nog een bedrag van ca. € 50.000,-. Hiermee bedragen de aanvullende onderzoekskosten archeologie voor de gracht € 118.500,-.

De extra civieltechnische- en milieukundige voorzieningen inclusief personele inzet bedragen € 180.150,-.

Er is nu geen zicht op subsidiemogelijkheden voor deze opgraving. Er zal nog nader gekeken worden naar aanvullende financieringsmogelijkheden (voor bijvoorbeeld publieksparticipatie en educatie).

Herziene ontwerp voorburcht

In de periode 2019-2020 is met veel betrokken partijen en ook met uw raad gewerkt aan het ontwerp van de voorburcht. Dit ontwerp heeft onderdeel uitgemaakt van de besluitvorming in uw raad op 9 juli 2021 om geld vrij te maken voor de herinrichting van het Stadspark, de sanering van de voormalige houthandel en een grootschalig archeologisch onderzoek.

De uitgangspunten die aan dit ontwerp ten grondslag hebben gelegen zijn gehandhaafd bij het herziene ontwerp.

De aangebrachte wijzigingen betreffen vooral de contouren van de voorburcht, die veel meer rechthoekig bleken te zijn tijdens de opgravingen dan gedacht (het was eerst een vierkant). De overige uitgangspunten zijn gehandhaafd in het herziene ontwerp.

Wel worden diverse muurresten zichtbaar gemaakt in het straatwerk, zoals het 'economiegebouw' (tegen de poort), de poort voor de poort, de kelder (wellicht munitiedepot) aan de zijde Recollectenstraat en het poortgebouw nabij de brug naar de hoofdburcht.

Hiermee wordt ook voldaan aan het Verdrag van Malta waar vooral wordt ingezet op het 'In Situ' (laten liggen op de plaats waar ze gevonden zijn) conserveren van archeologische / historische gebouwen en resten.

De gevonden muurresten bevinden zich meer als 1 meter onder het huidige maaiveld en ook nog voor het merendeel in verontreinigde bodem. Dit leidt er toe dat het zichtbaar houden van de muurresten ook niet mogelijk en wenselijk is.

Ook zijn grote maaiveldverschillen in een openbaar park niet wenselijk (bijv. verzamelpunt zwerfafval, veiligheid, vandalisme) en zullen de muurresten snel in kwaliteit afnemen als deze blootgesteld worden aan de elementen.

Dit herziene ontwerp is reeds gepresenteerd aan de extern, betrokken partijen en personen. Ook de Monumenten Welstand Commissie heeft kennisgenomen van dit nieuwe ontwerp.

Op het ontwerp is positief gereageerd.

Kosten Stadspark

De aanpak van de herinrichting is een klein jaar geleden opgestart. Diverse werkzaamheden zijn al uitgevoerd en ook zijn de bestellingen/opdrachten voor het speeltoestel en de bruggen al gedaan. Deze voorzieningen zijn ook al in productie. Er is binnen het budget Stadspark dan ook geen ruimte meer om eventuele extra kosten voor het archeologisch onderzoek van de tussengracht binnen het budget te financieren.

Beoogd effect/doel

Het uitvoeren van een uitgebreid archeologisch onderzoek naar de inhoud van de voormalige gracht tussen de voorburcht en de hoofdburcht van kasteel Nijenborgh onder de juiste omstandigheden.

Argumenten

1.1 De informatiewaarde is erg hoog.

De meeste archeologische vondsten uit de gebruikperiode van het kasteel worden vooral op de bodem en in de opvullingslagen van deze tussengracht verwacht. Bovendien worden resten verwacht van de houten pijlers van de brug die eeuwen tussen de hoofdburcht en de voorburcht heeft gelegen. Tussen de fundamente van de muurresten zijn nauwelijks vondsten gedaan.

1.2 De vondsten vertellen veel over de bewoners van het kasteel.

Behalve de te verwachten museale waarde van objecten, vertellen de vondsten veel over de bewoners van het kasteel en de fasen van oorlog en vrede, vernieling en herbouw, die het kasteel sinds zijn bouw rond 1450 heeft doorgemaakt.

1.3 Als het Stadspark eenmaal is ingericht, is een archeologisch onderzoek in deze vorm nog maar moeilijk te realiseren.

Doordat de noodbrug, het rijplatenpad en overige voorzieningen nu nog aanwezig zijn, is het praktisch handig om nu door te zetten, anders dient men later de groene inrichting te verwijderen en opnieuw aan te planten/in te zaaien, alsmede de noodbrug en rijplatenpad weer aan te brengen.

1.4 Het toeristisch-recreatief product 'Weert' wordt vergroot

Een volledig uitgevoerd archeologisch onderzoek op de voorburcht zorgt voor een nog completer historisch verhaal, wat ook bijdraagt aan het toeristisch-recreatief product 'Weert' (citymarketing). Dit zal zowel voor de Weertnaren als de toeristen interessant kunnen zijn.

Kanttekeningen en risico's

2.1 Het is niet zeker dat vondstmateriaal aanwezig is in de voormalige tussengracht.
Weliswaar wordt de verwachting beschreven dat er vondsten te verwachten zijn, maar het is nog altijd mogelijk dat de tussengracht is opgevuld met afval en grond, zodat er weinig tot geen vondsten gedaan zullen worden. Bovendien betreft het een relatief klein deel van 20 bij 30 meter waar dit voorstel betrekking op heeft.

2.2 De herinrichting van het stadspark is mogelijk niet vóór 1-1-2022 gereed.
Een deel van de financiering voor de herinrichting is afkomstig van de bijdrage van de provincie voor de versterking van de binnenstad en er is een afzonderlijke subsidie voor de herinrichting toegekend door de provincie. Hierbij is een datum van gereedkomen van de herinrichting vastgelegd van uiterlijk 31 december 2021. Voor wat betreft de middelen uit de versterking van de binnenstad heeft al tweemaal uitstel van gereedkomen plaatsgevonden, verder uitstel is niet mogelijk. Het risico bestaat dat middelen terugbetaald moeten worden aan de provincie.

2.3 Een veelheid aan archeologische vondsten kan leiden tot meerkosten
Indien er veel vondsten gedaan worden in de voormalige tussengracht kan dit leiden tot meerkosten. Dit komt omdat de vondsten onder de verantwoordelijkheid vallen van de initiatiefnemer, in dit geval de gemeente Weert. Dit betekent dat de gemeente Weert verantwoordelijk is voor een goede consolidatie van deze vondsten.

Financiële gevolgen

Omdat de kosten van het onderzoek niet geactiveerd mogen worden conform BBV voorschriften wordt voorgesteld deze kosten (€ 298.650,--) ten laste te brengen van de algemene reserve.

Uitvoering/evaluatie

Het streven is erop gericht om het nieuwe Stadspark (zowel de voorburcht als de schootsvelden) nog in 2021 grotendeels ingericht te hebben.

Communicatie/participatie

Naar aanleiding van het collegebesluit is reeds een persbericht uitgegaan.

Bijlagen

1. Globale kostenraming, nummer 1441465
2. Opgravingsgegevens voorburcht, nummer 1441467
3. Ontwerp voorburcht Stadspark

Bijbehorend ontwerpraadsbesluit bieden wij u hierbij ter vaststelling aan.

Burgemeester en wethouders van Weert,

secretaris,	de burgemeester,
drs. M.J.M. Meertens	mr. R.J.H. Vlecken

Nummer raadsvoorstel: DJ-1441421

Advies raadscommissie

-

RAADSBESLUIT

De raad van de gemeente Weert,

gezien het voorstel van burgemeester en wethouders van 7 september 2021

besluit:

1. Kennis te nemen van de stand van zaken opgraving voorburcht kasteel Nijenborgh.
2. Kennis te nemen van het herziene ontwerp van de voorburcht.
3. Kennis te nemen van de kosten van € 298.650,- voor de uitvoering van extra archeologisch onderzoek naar de voormalige tussengracht kasteel Nijenborgh.
4. Het extra archeologisch onderzoek naar de voormalige tussengracht uit te voeren in het kader van de herinrichting Stadspark en hiervoor € 298.650,- vrij te maken uit de algemene reserve.

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van 6 oktober 2021.

De griffier,	De voorzitter,
mr. M.H.R.M. Wolfs-Corten	mr. R.J.H. Vlecken